Stat-i-staten i et fragmentert land

Den libanesiske fronten 1975–78

Da borgerkrig brøt ut i Libanon i 1975, var kristne ledere snare med å finne sammen i en slagkraftig politisk og militær allianse. Denne tok raskt form av en stat-i-staten, som både vikarierte for, utfordret, og til en viss grad etterlignet den sviktende sentralmakten.

Av Magnus Dølerud, doktorgradsstipendiat ved Senter for Midt-østen- og islamske studier, Institutt for arkeologi, historie, kultur og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.

OMRÅDET SOM I DAG er Libanon har i moderne tid vært preget av en sekterisk sammensatt befolkning, og etter hvert også tilhørende politiske motsetninger.¹ Slike motsetninger ble med få unntak holdt i den politiske sfæren, men dette ble stadig vanskeligere ettersom striden tilspisset seg gjennom 1960- og 70-tallet. På overflaten handlet motsetningene om Libanons identitet; for flertallet av muslimene var Libanon en naturlig del av den arabiske verden, mens den kristne befolkningen mente landet var "ikke så mye den arabiske verdens vestlige grenseland, som det var en utpost for den vestlige kristenheten".² To av de viktigste representantene for dette synet var det kristne nasjonalistiske falangistpartiet, Kataib, og det nasjonal-liberale Ahrar, ledet av henholdsvis Pierre Jumayil og Kamil Shamun. Denne uenigheten medførte at det også var usikkert hvorvidt Libanon egentlig var – eller burde være

– én forent nasjon, og det politiske spillet dreide seg i stor grad om å sikre et system som kunne garantere en viss sameksistens på nasjonalt plan, samtidig som de enkelte politikere konkurrerte om makt og innflytelse på et lokalt og sekterisk grunnlag og fungerte som bindeledd mellom staten og de respektive sekteriske grupper og lokalsamfunn.³

Den politiske konfigurasjonen var basert på den såkalte Nasjonalpakten av 1943, som stipulerte at Libanon var et konfesjonelt basert demokrati med proporsjonal maktfordeling mellom anerkjente sekter. Presidenten skulle være maronitt, statsministeren sunnimuslim og parlamentspresidenten shia. Seter i parlamentet skulle fordeles seks til fem i kristen favør, og alle embeter i statsapparatet var fordelt etter sekteriske markører. Statsformen koblet sammen religiøse og politiske markører og gjorde Libanon spesielt

1975: Militis skyter fra det libanesiske parlamentet i Beirut sentrum.

utsatt for den type sektersk fragmentering som nådde sitt klimaks under borgerkrigen.

I kjølvannet av Seksdagerskrigen i 1967 og Svart september-massakrene i Jordan i 1970, hadde antallet palestinske flyktninger i Libanon blitt så høyt at det truet den skjøre sameksistensen – både demografisk og fordi PLO og andre grupper fortsatte sin motstandskamp fra libanesiske territorium etter å ha blitt forvist fra Jordan. Kairoavtalen av 1969 skulle regulere palestinsk aktivitet i landet, men palestinske leire og organisasjoner var likevel i realiteten utenfor statens kontroll. Sørøst i landet hadde PLO reelt hegemoni på bekostning av den svake sentralmakten.

Den 13. april 1975 brøt det ut kamper mellom palestinske geriljakrigere og militsmenn fra Kataib i Beirut. Kampene spredde seg raskt til andre deler av landet, og de sekterske

skillelinjene ble svært tydelige. Ahrar og en stor del av de kristne – spesielt maronittene – dannet en bred allianse med Kataib, som etter hvert ble kjent som Den libanesiske fronten (*al-jabha al-lubnaniya*). Palestinerne fikk hovedsakelig støtte av muslimske tilhengere av arabisme og venstreorienterte, samlet under paraplyorganisasjonen Den nasjonale bevegelsen (*al-harakat al-wataniya*).⁴ Selv om sistnevnte var en mangefasettert bevegelse, er det her mest fruktbart å behandle denne enhetlig, som Frontens viktigste motstykke i den relevante perioden. Den nasjonale bevegelsen hadde som uttalt mål å sekularisere og dekonfesjonalisere det politiske systemet i landet. Men den mer pragmatiske maktkampen var også en viktig motivasjonsfaktor; flere ledere på venstresiden var avskåret fra viktige embeter på grunn av sin sekterske bakgrunn, eller tilhørte av andre grunner ikke den etablerte

politiske eliten. Et viktig poeng og et tydelig eksempel er at bevegelsens leder, Kamal Joumbat, under Nasjonalpaktens bestemmelser aldri kunne inneha et av statens høyeste stillinger ettersom han var druser.

Syria kom raskt på banen, først i en meklerrolle, og senere som «fredsstyrker» med mandat fra Den arabiske liga. Syrias hovedstrategi var å opprettholde maktbalanse i konflikten for å forhindre at én part fikk overtaket, mens det overordnede målet var å avverge en sekterisk oppdeling av nabolandet som kunne tydeliggjøre tilsvarende motsetninger på hjemmebane. I perioden 1975–78 holdt syriske styrker seg likevel for det meste unna de kristne områdene og lederskapet der, og spilte dermed ikke noen viktig rolle i utviklingen av et statsapparat i den kristne enklaven.⁵

Konfliktens sekteriske karakter førte til at flere regioner ble homogenisert, ettersom religiøse grupper ble forvist eller flyktet fra blandede områder. Dermed var Libanon *de facto* delt i separate enklaver allerede etter få måneder. Selv om flere av disse enklavene tidvis opplevde en viss grad av autonomi, var det Frontens administrasjon i de kristne områdene som mest lignet en statsdannelse etter weberiansk definisjon. Nærmere bestemt regjerte Fronten, som jeg vil vise, over en *stat-i-staten*, definert som kontroll med et avgrenset territorium kombinert med et institusjonelt apparat som kan beskatte befolkningen og tilby tjenester. Tilfellet Libanon demonstrerer også tendensen til at slike entiteter eksisterer i samkvem med og på bekostning av svake stater, eller til og med *kvasi*-stater, forstått som anerkjente statsdannelser med lite annen legitimitet enn deres *de jure* status.⁶ Denne artikkelen omhandler fremveksten og konsolideringen av den kristne enklaven som en *stat-i-staten*, og viser hvordan Den libanesiske fronten vikarierte for sentralmakten, og samtidig var en hemsko for

dens gjenopprettelse. Avslutningsvis diskuteres hvilke interne svakheter som gjorde at denne kristne statsdannelsen kun ble et kortvarig eksperiment.⁷

En samlet front

Helt siden konfliktens utbrudd samlet den maronittiske opinionen seg bak Kataib og deres posisjon. Den mer moderate patriarken og dermed den «offisielle» maronittiske kirken ble spilt ut på sidelinjen.⁸ Ahrar erklærte boikott av enhver regjering hvor Kataib ikke var representert og Sharbil Qassis, som kom til å representere alle katolske munkeordener i landet,⁹ erklærte at ordensvesenet støttet Kataibs kamp for Libanons suverenitet med alle materielle og moralske ressurser de hadde til rådighet.¹⁰

Det realpolitiske aspektet i konflikten var relativt tydelig; Den nasjonale bevegelsen ville som nevnt avskaffe det utdaterte og urettferdige konfesjonelle politiske systemet. De kristne maronittene så derimot nasjonalpakten, og spesielt presidentembetet, som en garanti for deres eksistens i regionen.¹¹ President Suleiman Franjiya innrømmet riktignok at grunnloven ikke var en «guddommelig åpenbaring»¹² og dermed kunne revideres, men det øvrige kristne lederskapet nektet å forhandle under trusler om vold. Den sekteriske oppstykingen fortsatte, og fordi offentlige embeter ifølge loven skulle fordeles sekterisk proporsjonalt, kunne ikke en maronitt i Øst-Beirut overta stillingen til en muslim som hadde flyktet til Vest-Beirut. Militsene ble dermed selv nødt til å sørge for en rekke offentlige tjenester.¹³

Til sammen hadde de kristne lederne kontroll over et mer eller mindre sammenhengende område nord for Beirut, sentrert rundt havnebyen Juniya, som også ga eksklusiv adgang til forsyninger sjøveien samt den nyanlagte flyplassen ved Halat.¹⁴ Det ble etablert eget post- og tollvesen,¹⁵

avfallshåndtering og andre tjenester som fylte tomrommet etter staten – alt organisert gjennom «folkekomiteer» (*al-hayat al-shabiyya*) med utspring i de kristne partiene.¹⁶

Ved Universitetet i Kaslik i Juniya 31. januar 1976, ble den kristne alliansen formalisert. Sharbil Qassis hadde invitert en rekke lederskikkelser som, foruten Jumayil og Shamun, blant annet inkluderte representanter for Den maronittiske liga, og den berømte diplomaten og tidligere utenriksminister Charles Malik. Den maronittiske liga hadde blitt opprettet i 1952 som et forum for den maronittiske kultur- og finans-

Den nasjonale bevegelsen ville avskaffe det utdaterte og urettferdige konfeksjonelle politiske systemet.

eliten, og sto sammen med munkeordenen i kritikken av myndighetens manglende vilje til å håndtere uroligheter og utenlandsk innblanding.¹⁷

Formålet med møtet var å formulere en felles respons til utviklingen i landet, og resultatet var opprettelse av Fronten for friheten og mennesket i Libanon (*jabhat al-hurriya wal-insan fi lubnan*). Gruppen skulle fungere som et forum for å utvikle forslag til hvordan fred og stabilitet kunne gjenopprettes uten å svekke maronittisk hegemoni. Det ble spesifisert at en våpenhvile var første prioritet, og eneste akseptable utgangspunkt for forhandlinger.¹⁸

To uker senere ble målsetningene konkretisert, og gruppens «pakt» ble ført i pennen av Charles Malik og offentliggjort 14. februar.¹⁹ Pakten inneholdt en rekke storslåtte referanser til Libanons verdighet og enhet, og et uttalt mål om å forsvare seg mot uvelkomne inntrengere og fremmed innblanding, forstått som henholdsvis palestinske organisasjoner og araberstatenes

regionale ambisjoner.²⁰ Fronten for friheten og mennesket samlet hovedvekten av det kristne lederskapet bak et konkret og uttalt politisk mål; å bekjempe interne og eksterne venstrekrefter. Første steg var å konsolidere kontrollen over de «frigjorte territoriene», hvor det nå bodde nesten utelukkende maronitter og staten hadde lite eller ingen myndighet.

25. mars samme år ble presidentpalasset i Babda bombardert, og president Franjiya ble nødt til å flykte til byen Kfour i det kristne kjerneområdet, hvor et midlertidig presidentsete ble etablert. Ettersom statsmakten hadde blitt marginalisert, var Franjiya nødt til å formalisere båndene til det øvrige kristne lederskapet for å skape en ny maktbase for sitt embete.²¹ Franjiya gikk med i Fronten for friheten og mennesket, som samtidig ble omstrukturert og byttet navn til Den libanesiske fronten. Omstruktureringen ble ledet av Eduard Honein, som fikk en fremtredende rolle i Fronten. Honein hadde brutt med det liberale Nasjonal blokk-partiet i 1975 da dette distanserte seg fra Frontens separatistiske tendenser.²² De neste månedene holdt Honein jevnlig møter med Franjiya, Shamun, Jumayil og Qassis i Kfour, og etter hvert ble også andre samfunnstopper inkludert.

Militær organisering

Helt siden krigsutbruddet hadde de kristne militsene vært forent i en allianse kjent som De libanesiske styrkene (*al-quwat al-lubnaniya*). Tidlig i konflikten opererte militsene på en ad hoc-basis, hvor hver militsavdeling forsvarte sine respektive nabolag eller regioner, og sørget for sikkerheten som staten ikke kunne tilby.²³ Med angrepet på den befestede palestinske leiren Tall az-Zatar i Beirut i juni 1976 ble behovet for et mer solid koordineringsapparat tydelig.

Angrepet ble planlagt og ledet av militsene til de to største partiene, Kataib og Ahrar, i samarbeid

med avhoppede kristne offiserer fra den libanesiske hæren – et tydelig tegn på statsmaktens oppløsning, og stikk i strid med Frontens gjentatte oppfordringer om å holde den nasjonale hæren intakt.²⁴ De libanesiske styrkene hevdet at angrepet var helt nødvendig fordi leiren var blitt

De libanesiske styrkene så det som sitt ansvar å “beskytte borgerne og verne om deres sikkerhet, frihet og eiendom”.

en «festning», noe som gikk utover sikkerheten i området. Ettersom myndighetene var handlingslammet, så Styrkene det som sitt ansvar å “beskytte borgerne og verne om deres sikkerhet, frihet og eiendom”.²⁵

I kjølvannet av slaget om Tall az-Zatar ble den kristne militære alliansen reorganisert. Flere modeller ble foreslått; Dory Shamun, Kamils eldste sønn, så for seg en profesjonalisert, enhetlig milits uavhengig av Frontens medlemspartier. Denne skulle ledes av offiserer fra hæren som svarte direkte til Frontens lederskap og dermed forholde seg til Den libanesiske fronten på samme måte som armeer forholder seg til en statsmakt.²⁶ Maktkampen mellom de kristne lederne utelukket en slik avpolitisert organisasjon. Pierre Jumayil og Kamil Shamun bidro i stedet til utformingen av et «forent kommandoråd», eller koordineringsorgan, for De libanesiske styrkene. Kommandorådet ble opprettet 30. august, og Jumayils yngste sønn, Bashir, ble utpekt til leder. Shamuns yngste sønn, Dani, var også en del av rådet. I tillegg var alle de mindre militsene representert, og offiserer fra hæren fungerte som rådgivere.²⁷ Representanter for Styrkene deltok med ujevne mellomrom i Frontens møter, og ble etterhvert en tydelig separat maktfaktor på linje med de øvrige partiene.

Den formaliserte militære overkommandoen ga Fronten tilnærmet voldsmonopol i den kristne enklaven, og senere samme år ble det også opprettet et felles retts- og politivesen i kjerneområdene,²⁸ som ble utvidet til nye regioner de neste årene.²⁹ Det ble anslått at De libanesiske styrkene talte om lag 40 000 mann i tillegg til panserbiler og tungt artilleri overtatt fra hæren.³⁰ Ettersom villige våpenleverandører var mangelvare, ble en del våpen også kjøpt fra Israel, angivelig uten særlig lukrative vilkår.³¹ Til tross for store tap i operasjonen mot Tall az-Zatar, var Styrkene selvsikre nok til å påberope seg det fulle sikkerhetsansvaret i Den libanesiske frontens regioner, og erklærte at de var i besittelse av “alle våpen og verktøy nødvendige for å gjøre sine uttalelser om til handling”.³²

Territoriell administrasjon

Slaget om Tall az-Zatar var en del av den pågående homogeniseringen av et sammenhengende kristent område, der militsene tømte de muslimske slumområdene som skilte det kristne Øst-Beirut fra det maronittiske kjerneområdet nord for Beirut.³³ Slike prosesser hadde pågått over nesten hele landet siden våren 1975, og tok flere steder form av tvangsflytting, massakre og utveksling av lokalbefolkninger mellom partene i konflikten. I sum førte dette til opprettelsen av selvforsynte konfesjonelle enklaver, og begge sider konsoliderte sine territorier i løpet av 1976.

Elias Sarkis hadde blitt valgt til ny president i mai, men Suleiman Franjiya var fremdeles statsoverhode frem til hans periode tok slutt i september 1976. Heller enn å gå hardt ut mot Frontens åpenbare undergraving av staten, brukte Franjiya sin posisjon til å styrke det kristne lederskapets kontroll med regjeringen. Dette var et klart eksempel på Frontens dobbeltspill; parallelt

Soldat fra falangistpartiet Kataib driver våpentrening i 1976.

med en utenomstatlig militæroffensiv mot palestiner og Den nasjonale bevegelsen, rokerter Franjiya regjeringen og ga Kamil Shamun nesten halvparten av alle ministerpostene,³⁴ slik at Fronten fikk utvidet både offisiell og uoffisiell makt. Dette ble møtt med skarpe anklager om “manøvreringer på vegne av Kfour-fronten” fra den sunnimuslimske statsministeren,³⁵ og sentralmakten ble ytterligere splittet og handlingslammet.

I januar 1977 ble det tydelig at Den libanesiske fronten var blitt langt mer enn en ad hoc-allianse tvunget til å reagere på konfliktens forløp. Fronten inviterte en rekke politiske aktører til en konferanse ved hovedkvarteret i klosteret Sayyidat al-Bir, for å diskutere Libanons fremtidige sammensetning og styreform. Fronten var ikke lenger et internt forum for de kristne partienes toppledelse, men snarere en paraplyorganisasjon der et bredere lag av interesserte parter deltok. Dersom man aksepterer at Frontens ledelse fungerte som regjering i den kristne enklaven, må møtet i Sayyidat al-Bir sees som en slags parlamentssesjon.

Åtte delegasjoner hadde blitt invitert til møtet og bedt om å forberede innlegg om Libanons fremtid og Frontens interne struktur. De to selv-sagte delegasjonene kom fra Ahrar og Kataib.³⁶ Takket være sitt omfattende partiapparat, mobiliseringsgrunnlag og infrastruktur, var Kataib den klart dominerende aktøren på bakken, selv om partiene i Fronten nominelt var jevnbyrdige.³⁷ De libanesiske styrkenes lederskap utgjorde en egen delegasjon, hvilket indikerte at de allerede hadde begynt å etablere seg som en selvstendig politisk maktfaktor som ikke var entydig underlagt Fronten. Franjiya hadde dannet koalisjonen Front du Nord sammen politikere fra sine hjemtrakter i Nord-Libanon.³⁸ Front du Nords medlemmer, og Franjiya spesielt, var såkalte *zuama* (ent. *zaim*) – stormenn som i stor grad

Ødeleggelser i Beirut.

baserte sin politiske makt på tradisjonelle rurale klientnettverk, og dermed så sitt maktgrunnlag truet av de mer moderne partidannelsene til Ahrar og Kataib. Munkeordenen var også representert, i tillegg til en delegasjon av uavhengige intellektuelle som Charles Malik og Eduard Honein. En rekke parlamentsmedlemmer deltok i møtet, hvor de representerte de samme interesser og regioner som hadde vært deres velgergrunnlag før krigen.³⁹ Dette var nok et tegn på at den sentrale statsmakten i økende grad ble sett som irrelevant, og styrket inntrykket av Frontens toppmøter som et regionalt parlament.

Diskusjonene på konferansen dreide seg hovedsakelig om Libanons fremtid, og forslagene fra de forskjellige delegasjonene strakte seg fra separatisme til varierende grader av føderalisme

eller administrativ desentralisering. Den føderale løsningen fikk mest gehør, og ble et gjen-nomgående mantra i Fronten i tiden fremover. Dette reflekterte dels et genuint ønske om å re-strukturere Libanon på en måte som kunne for-hindre ny konflikt, men innebar også en legitimering av den kristne enklavens autonomi. Ideene ble aldri konkretisert, til tross for at Honein insisterte på at et forslag måtte for-maliseres og legges til grunn for forhandlinger.⁴⁰ Diskusjonene om Frontens administrative or-ganisering ga ikke konkrete resultater, men Fronten påtok seg likevel ansvaret for å kom-pensere sårede sivilister og gjenoppbygge ødelagt eiendom.⁴¹ En konstitusjonskomité fikk i oppgave å videreutvikle organisasjonsstrukturen og for-berede en utvidet, nasjonal konferanse der alle parter skulle møtes til forhandlinger – interessant nok utenfor statens rammer.⁴²

Etter konferansen ved Sayyidat al-Bir fremsto Fronten som et regionalt statsapparat med en tydelig *raison d'être*, og det ble heller ikke gjort forsøk på å skjule eller bortforklare denne funk-sjonen. Når representanter for Fronten hadde møter med president Sarkis var det som ambas-sadører for en likeverdig makt, og inntrykket ble understreket av at presidenten sto i et avheng-ighetsforhold til Syria og dermed manglet legitimitet og autoritet.⁴³ Til tross for at krigen så ut til å være over i 1977,⁴⁴ fortsatte Fronten å ut-vikle tjenester i sine områder, og krevde i tillegg at en rekke statlige funksjoner i enklaven skulle underlegges deres administrasjon.⁴⁵

Et eksempel på dette var det offentlige libanesiske universitetet (*al-jamia al-lubnaniya*). Etter konfliktens utbrudd måtte universitetsled-elsen åpne nye avdelinger i de forskjellige regionene, og ettersom det ble umulig å koordinere disse ble avdelinger i Frontens territorium underlagt separat ledelse og budsjett. Frontens løfter om full akademisk frihet

resonnerte godt hos dekanene, som var positivt innstilt til den nye administrasjonen. Universitets-avdelingene og det øvrige skolevesenet i enklaven ble underlagt en spesialkomité for utdanning, ledet av grunnleggeren av og tidligere rektor for Det libanesiske universitetet, Fuad Afram Bustani.⁴⁶

De fleste partier i Libanon hadde lenge drevet sine egne aviser, nyhetsbrev og radiostasjoner, og slik virksomhet ble dramatisk utvidet etter del-ingen av landet. Det ble derfor nødvendig for Fronten å opprette en komité for medie-koordinering, samt et eget nyhetsbyrå og den of-fisielle TV- og radiokanalen Libanons stemme

Utad figurerte Den libanesiske fronten som en selvstendig stat, og uttalte seg gjentatte ganger på vegne av landet.

(*sawt lubnan*). Samtidig ble det etablert et eget telefonnett for enklaven med direkte tilknytning til Kypros.⁴⁷ Dette ble en viktig motvekt mot syriske forsøk på isolering.⁴⁸

For å finansiere sine sikkerhets- og samfunns-tjenester og gjenoppbygging i den kristne enklaven, ble Fronten nødt til å skattlegge både private og forretningsvirksomheter i sitt område.⁴⁹ Økonomisk støtte fra munkeordenene og Den maronittiske liga var ikke lenger tilstrekkelig, og militsmenn var lite effektive skatteinnkrevere. Fronten etablerte derfor et mer strømlinjeformet skattleggingssystem i form av en felles finans-komité, som skulle sørge for rettferdig og for-utsigbar skattlegging, der det var balanse mellom "innbyggernes potensial og det som behøves for Libanons overlevelse".⁵⁰ Et komplekst beskat-ningssystem ble administrert gjennom Kataibs databehandlingssenter, og Fronten hentet store deler av sine inntekter fra prosentvise avgifter på

alt fra drivstoff og kinobilletter til kjøp og leie av eiendom.⁵¹

Utad figurerte Fronten som en selvstendig stat, og uttalte seg gjentatte ganger på vegne av landet på en måte som gjorde det tydelig at enklaven ble ansett som det «ekte» Libanon. Fronten appellerte til internasjonale aktører på eget initiativ, og forhandlet direkte med Syria uten å involvere president Sarkis.⁵² Den tilspissede holdningen overfor palestinerne var likevel mest oppsiktsvekkende, og tydet på en manglende vilje til forsoning eller forhandlinger med motpartene. Fronten hadde hele tiden krevd at Kairoavtalen, som regulerte palestinsk militæraktivitet i Libanon, skulle implementeres strengt. I januar 1977 hevdet de at avtalen kun gjaldt de om lag 150 000 palestinere som hadde vært i landet i 1969, mens de som hadde kommet fra Jordan i 1970–71, som i større grad inkluderte erfarne motstandskjempere, måtte bosettes i nabostatene.⁵³ Kort etter gikk Fronten lenger, og erklærte unilateralt en annullering av Kairoavtalen,⁵⁴ som førte til ytterlige distansering fra den nasjonale politiske arenaen.

Formalisering av et statsapparat

Etter hvert som Fronten opprettet stadig flere offentlige tjenester, utviklet infrastruktur, og nye og mer perifere aktører ble inkludert, økte også behovet for administrativ organisering. En ny, stor konferanse ble holdt i byen Ihdin, i Franjiyas maktsentrum nord i landet, og ble nok et vendepunkt i konsolideringen av Fronten. Det permanente lederskapet ble utvidet til å inkludere Qabalan Issal-Khuri, en velstående politisk *zaim* og parlamentsmedlem fra Zgharta-området som formelt ledet Front du Nord. Med Issal-Khuris maktbase ble Frontens territorium utvidet til å omfatte regioner der urbane politikere som Jumayil og Shamun i utgangspunktet hadde lite innflytelse. Andre parlamentsmedlemmer deltok

også i møtet, og det ble gjort eksplisitt at disse representerte de samme regionene som i det libanesiske parlamentet. I tillegg ble tendensen som Front du Nord hadde innstiftet formalisert, og det ble etablert regional- og interesseblokker i forsamlingen.⁵⁵ Frontens medlemskap speilet altså den territorielle sammensetningen, og dets funksjon som enklavens parlament ble desto tydeligere.

Utvidelsen i medlemskapet hang sammen med forsøk på institusjonalisering av Fronten, og å legge administreringen av enklaven under tydeligere enhetlig kontroll på bekostning av de

Fronten hentet store deler av sine inntekter fra avgifter på alt fra drivstoff og kinobilletter til kjøp og leie av eiendom.

respektive partiene. Konstitusjonskomiteen fra konferansen i januar 1977 la frem konkrete forslag til reorganisering, og selv om det hersket bred enighet om at slik formalisering var nødvendig, ble ingen ny modell vedtatt i Ihdin. Overfor pressen hevdet Fronten at reformer var på vei og at organisasjon skulle “ta form av en skyggeregjering; sistnevnte vil organisere medlemspartiene på samme måte som de ville blitt organisert i en offisiell regjering”,⁵⁶ mens Shamun erklærte at Fronten skulle “være i stand til å beholde en fremtredende posisjon uansett hvilken situasjon Libanon måtte gjennomgå”.⁵⁷ Dette betød i praksis at Fronten beholdt seg retten til å handle i situasjoner der de følte seg truet, ettersom president Sarkis og hans sentralmakt ikke var i stand til det.⁵⁸ Presidentens manglende protester tyder på at han var mer enn klar over denne realiteten.

Nøyaktig ett år etter konferansen i Sayyidat al-Bir, arrangerte Den libanesiske fronten en ny kon-

feranse i Zgharta i januar 1978. Konferansen skulle bli det store gjennombruddet for en organisatorisk omstrukturering av administrasjonen, men det var også her bildet av Fronten som en samstemt og enhetlig gruppe for alvor slo sprekker. Det hadde oppstått uenigheter mellom lederne rundt innkreving av skatter utenfor finanskomiteens rammeverk. Dette gjaldt spesielt i Franjiyas områder, hvor Kataibs sikkerhetsapparat fikk stadig bedre fotfeste på bekostning av lokale autoriteter. For å gjøre skatteinnkrevingen uavhengig og avpolitisert, ble det vedtatt at kun finanskomiteen skulle beskjeftige seg med dette, uten direkte innblanding fra Frontens lederskap.⁵⁹ Dette dempet gemyttene noe, men andre betente spørsmål ble stående åpne, blant annet om Frontens forhold til Israel og Syria. Franjiya hadde et nært forhold til sistnevnte, og var imot enhver tilnærming til Israel.⁶⁰

Til tross for uenigheter, var det ved Zgharta at konstitusjonskomiteens arbeid bar frukter. Honein, i samarbeid med dommeren Francois Dahir, hadde skrevet et fullstendig utkast til statutter som hadde blitt lansert allerede høsten før.⁶¹ Dette utkastet ble presentert, omarbeidet og vedtatt på konferansen i Zgharta, og selv om statuttene i mange tilfeller kun formaliserte eksisterende praksis, tok Fronten med dette et stort steg mot fullbyrdelsen av sin funksjon som «skyggestyregjering».

Statuttene definerte fem administrative organer: president- og visepresidentembetet, generalsekretariatet, nasjonalrådet og høykommissariatet. Sistnevnte besto av de fire grunnleggerne,⁶² i tillegg til toårige mandater for andre medlemmer utpekt av disse fire. De fire topplederne beholdt dermed mye av den reelle makten, i tillegg til å ha veto i alle spørsmål.⁶³ Ettersom høykommissariatets resolusjoner skulle være bindende for alle medlemmer, ble Fronten med dette et organ overordnet de deltakende

partiene, og administreringen av enklaven skulle skje i tråd med disse statuttene.

Nasjonalrådet skulle fungere som et rådgivende organ. Hvert av medlemmene i høykommissariatet skulle utpeke fem delegater til nasjonalrådet, som hadde som oppgave å evaluere og veilede lederskapet i dets avgjørelser og posisjoner. Frontens leder skulle presidere over begge forsamlingene, og på et møte kort tid etter Zgharta-konferansen ble Shamun valgt til president for en fireårsperiode. Jumayil ble utpekt som visepresident, og Honein som generalsekretær.⁶⁴ Franjiya hadde formelt ledet Fronten mens han var Libanons president,⁶⁵ og ble dermed delvis forbigått i disse utnevnelsene. Stort sett var disse likevel en formalisering av *status quo*. Det ble opprettet et omfattende sekretariat under Honeins ledelse med fast hovedkvarter ved klosteret Dayr al-Awkar i oktober 1977, som var «bedre i stand til å utføre sin oppgaver og iverk-sette Frontens resolusjoner».⁶⁶

Tidlig i 1978 fikk Fronten endelig opprettet et administrativt apparat og en intern struktur som sto i stil med makten og ansvaret de hadde i den kristne enklaven. Opprettelsen av en rigid organisasjon var likevel ikke tilfredsstillende for alle parter, spesielt ettersom enkelte ledere fikk utvidet myndighet på bekostning av andre. Til tross for den formidable innsatsen med å konstruere et solid og samlende rammeverk, var det på samme tid at alliansen begynte å gå i oppløsning.

Indre splittelse og ytre press

Den libanesiske fronten var fra begynnelsen en mangefasettert allianse, og partiene og interessegruppene som inngikk dekket store deler av det politiske spekteret på høyresiden i Libanon. Likevel var Frontens medlemmer stort sett samlet om oppgaven med å formulere provisoriske løsninger på en skiftende og kaotisk situasjon. Når alliansen slo sprekker i første halvdel av 1978 var

dette primært et spørsmål om autoritet. Frontens politivesen, infrastruktur og sosiale tjenester ble et viktig sikkerhetsnett for befolkningen i enklaven. Men selv om det nominelt var Fronten som leverte disse, var det tydelig at Kataib og Ahrar hadde hovedansvaret i stadig flere av regionene, og tjenestene var i praksis ofte en utvidelse av Kataibs eksisterende institusjoner.⁶⁷ Dette provoserte Franjiya og andre tradisjonelle ledere, fordi det undergravde deres maktgrunnlag i klanbaserte nettverk som ikke kunne tilby tilsvarende tjenester.

Franjiya deltok stadig sjeldnere i Frontens møter i løpet av våren 1978, og dette førte til spekulasjoner i pressen om alliansens oppløsning, til tross for at lederskapet benektet enhver splittelse.⁶⁸ Medlemskapet i Fronten hadde blitt en maktpolitisk blindvei for Franjiya, og alliansens forsiktige tilnærmelser til Israel skadet dessuten hans forhold til Damaskus, som i økende grad fremsto som en mer nyttig alliert i hans forsøk på å beholde makten i sine regioner. Mot slutten av mai var Franjiyas brudd med Fronten et faktum, fulgt av en reorientering mot Syria og gamle allierte i det tradisjonelle muslimske lederskapet i Tripoli.⁶⁹

Innen militær- og politivesenet var det også Kataib og Ahrar som dominerte, og De libanesiske styrkene hadde etablert seg tydelig i de nordlige regionene. Dette førte til konfrontasjon med Franjiyas klanbaserte militi i området, spesielt over hvem som skulle profitere på industrivirk-somhet i byen Shikka, og kulminerte i drapet på et fremtredende Kataib-medlem der.⁷⁰ Fronten gjorde det samtidig eksplisitt at sikkerhetsapparatet nå var underlagt Ahrar og Kataib,⁷¹ men i realiteten innebar den militære eskaleringen at det var lederskapet i Styrkene som overtok initiativet mens Fronten havnet på sidelinjen. Kataib tok hevn for drapet i Shikka ved å angripe Franjiyas hovedkvarter i Ehden den 14. juni, hvor

hans sønn Tony med kone og barn ble drept. Hendelsen markerte slutten på den helhetlige kristne alliansen og enklaven; Franjiya svor hevn over angriperne, og lot samtidig sine syriske allierte overta kontrollen i den nordlige regionen.⁷²

Sommeren 1978 brøt det også ut voldsomme kamper mellom De libanesiske styrkene og syriske tropper i Øst-Beirut, og dermed ble søkelyset ytterligere flyttet over mot den militære sfæren, på bekostning av Frontens politiske lederskap.⁷³

Konklusjon

Ved å påta seg en rekke statslignende funksjoner, med en tilsvarende grad av representative organer og administrative ansvarsområder, reproduserte Den libanesiske fronten nettopp de strukturelle svakhetene som hadde hjemsøkt den libanesiske staten i årene frem til borgerkrigen. Så lenge palestinerne og Den nasjonale bevegelsen utgjorde en klart definert felles fiende og en overhengende trussel, fant de kristne lederne det både nyttig og nødvendig å inngå kompromisser og stå samlet. Da konflikten så ut til å stilne mot slutten av 1976, kom gamle motsetninger igjen til overflaten.

Fronten hadde opparbeidet seg *de facto* utøvende makt i enklaven, og denne makten måtte nødvendigvis deles mellom de viktigste aktørene. Ettersom medlemskapet i Fronten vokste representerte den i stadig større grad befolkningen i områdene under kristne styrkers kontroll, men samtidig vanskeliggjorde dette politiske kompromisser. Økende administrativ kontroll medførte en tettere detaljstyring av enklaven, og spesielt aktiviteter knyttet til skatteinnkreving, sikkerhet og velferd utfordret de lokale, tradisjonelle maktstrukturer som flere av Frontens medlemmer baserte seg på.

Det siste er best illustrert av Franjiyas endelige brudd med Fronten, hvilket førte til en dramatisk

innskrenking av Frontens territorium. Samtidig spilte militsene i De libanesiske styrkene – den yngre generasjonen av kristne ledere, med hovedvekt hos Kataib – en stadig større rolle på bekostning av veteranene i Fronten, som etter hvert ble et nærmest symbolsk organ som skulle gi militsveldet politisk legitimitet. Der Frontens politiske lederskap i stor grad hadde videreført den rollen de spilte som aktører i den sentrale statsmakten før krigen – et mellomledd mellom staten og de respektive regioner og sektariske grupper – fulgte militsene som tok ledelsen senere i konflikten en mer parasittisk linje, som etter hvert fullstendig paraliserte den nasjonale økonomien og politiske dialogen.

Den kristne staten i staten er ikke et enestående fenomen, og i løpet av den 15 år lange libanesiske borgerkrigen oppsto flere lignende regionale administrasjoner, for eksempel i de drusiske Shuf-fjellene og muslimske Vest-Beirut.⁷⁴ Den libanesiske fronten oppnådde likevel en overlegen grad av kontroll, organisering og omfang, og var et unikt eksempel på kristen samling og samarbeid som spilte en uvurderlig rolle i kampen mot de revolusjonære kreftene i Libanon.

• f •

I Jeg vil takke Babylon-redaksjonen og to anonyme fagfeller for grundige og konstruktive tilbakemeldinger. Feilaktigheter i artikkelen er like fullt mitt ansvar alene.

2 Yamak, Labib Zuwiyya: *The Syrian Social Nationalist Party: An Ideological Analysis*. Cambridge: Harvard University Press, 1969, s. 36.

3 Kingston, Paul W. T. & Zahar, Marie-Joelle: "Rebuilding A House of Many Mansions: The Rise and Fall of Militia Cantons in Lebanon", i Kingston, Paul W. T. & Spears, Ian (red.): *States-Within-States: Incipient Political Entities in the Post-Cold War Era*, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 81–97, på s. 82.

4 For detaljert hendelsesforløp og analyser av opptakten til og begynnelsen av borgerkrigen, se henholdsvis Salibi, Kamal Suleiman: *Crossroads to Civil War: Lebanon 1958–1976*. Delmar, N.Y.: Caravan, 1976; El-Khazen, Farid: *The Breakdown of the State in Lebanon, 1967–1976*. London: I.B. Tauris, 2000. For en omfattende gjennomgang av kon-

flikten som helhet, se Hanf, Theodor: *Coexistence in Wartime Lebanon: Decline of a State and Rise of a Nation*. London: I.B. Tauris, 1993.

5 For en gjennomgang av Syrias rolle i konflikten, se Weinberger, Naomi Joy: *Syrian Intervention in Lebanon: The 1975–76 Civil War*. New York: Oxford University Press, 1986.

6 Spears, Ian: "States-Within-States: An Introduction to their Empirical Attributes", i Kingston, Paul W. T. & Spears, Ian (red.): *States-Within-States: Incipient Political Entities in the Post-Cold War Era*, New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 15–34, på s. 16. Avhengig av hvor mye vekt man legger på Frontens separatistiske tilbøyeligheter, kan man også benytte begrepet de facto-stat, som kort forklart er en stat-i-staten hvis endelige mål er løsrivelse. For en slik definisjon, se Pegg, Scott: "From De Facto States to States-Within-States: Progress, Problems, and Prospects", i *ibid.*, s. 35–46, på s. 36–37.

7 Artikkelen viktigste kildemateriale er avisartikler fra den relevante perioden, spesielt sitater, intervjuer eller gjengivelse av uttalelser in verbatim, som gir innblikk i hvordan Den libanesiske fronten presenterte og argumenterte for sine standpunkt og handlinger utad, og til en viss grad også hvordan politiske initiativer ble presentert for andre aktører. Intervjuene er gjort i Oslo i september 2012 og Beirut i desember 2010 og januar 2011 med personer med direkte eller indirekte tilknytning til Den libanesiske fronten, og bidrar i hovedsak med alternative beskrivelser av kjent materiale.

8 Henley, Alexander D. M.: "Politics of a Church at War: Maronite Catholicism in the Lebanese Civil War" i *Mediterranean Politics*, vol. 13, nr. 3, 2008, s. 353–69.

9 Intervju med Joseph Abou Khalil, Beirut, 18. januar 2011. Munkeordenen hadde også sin egen milit, men lite er kjent om denne. Se for eksempel Farsoun, Samih: "Lebanon Explodes: Toward a Maronite Zion" i *MERIP Reports*, nr. 44, 1976, s. 15–18, på s. 16.

10 Salibi 1976, s. 105.

11 Koury, Enver M.: *The Crisis in the Lebanese System: Confessionalism and Chaos*. Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1976, s. 57–58.

12 El-Khazen 2000, s. 313.

13 Harik, Judith: "The Public and Social Services of the Lebanese Militias", *Papers on Lebanon*, nr. 14. Oxford: Centre for Lebanese Studies, 1994, s. 14.

14 O'Ballance, Edgar: *Civil War in Lebanon, 1975–92*. Basingstoke: Macmillan, 1998, s. 64.

15 *Ibid.*, s. 51.

16 Harik 1994, s. 15–16.

17 "Maronites Submit Memo to Franjeh" i *The Daily Star*, Beirut, 15. oktober 1975.

- 18 "Ilān waladat jabhat al-hurriyya wal-insan" [Kunngjøring om fødselen av Fronten for friheten og mennesket], i An-Nahar, Beirut, 1. februar 1976.
- 19 E-postkorrespondanse med Habib Malik, 13. april 2011.
- 20 "Jabhat al-hurriyya wal-insan talin ahidha" [Fronten for friheten og mennesket presenterer sin pakt], i An-Nahar, Beirut, 15. februar 1976.
- 21 Intervju med Salah Honein, Beirut, 11. januar 2011.
- 22 "Edde Warns Against Partition of Lebanon; 400 Join his Bloc" i The Daily Star, Beirut, 30. august 1975; "Edde Talks of Ghettos for Christians" i The Daily Star, Beirut, 21. november 1975.
- 23 Se for eksempel "Gemayel Warns Franjeh Phalangists Will 'Act'" i The Daily Star, Beirut, 17. september 1975.
- 24 "Jabhat al-hurriyya wal-insan tuakid harasha ala wahdat al-jaysh" [Fronten for friheten og mennesket bekrefter sin støtte til hærens enhet], i An-Nahar, Beirut, 11. mars 1976; "Silsilat ijtimaat fi beit al-kataib" [En serie møter i falangistenes hus], i An-Nahar, Beirut, 15. mars 1976; "Gemayel: Govt. Must Restore Controll of All Territories", i The Daily Star, Beirut, 17. oktober 1975.
- 25 "Al-quwat al-lubnaniyya: idtararna ila al-qiam bi-amaliyya khattara dadan hadaf askariyya" [De libanesiske styrkene: Vi måtte behandle militære mål med alvor], i An-Nahar, Beirut, 25. juni 1976.
- 26 Intervju med Dory Shamun, Beirut, 12. januar 2011 og Salah Honein, Beirut, 11. januar 2011.
- 27 "Majlis qiadi muwahad lil-quwat al-lubnaniyya" [Et enhetlig lederskapsråd for De libanesiske styrkene], i An-Nahar, Beirut, 31. august 1976.
- 28 "Jihaz mushtarak qadai wa amni lil-ahrar wal-kataib fi al-matn al-janubi" [Et felles retts- og sikkerhetsapparat for Ahrar og Kataib i søndre Matn], i An-Nahar, Beirut, 6. november 1976.
- 29 "Jihaz mushtarak fi kisrawan" [Et felles system i Kisrawan], i Al-Ammal, Beirut, 7. juni 1978.
- 30 Lindquist, Herman: "Krigens regning: 50 000 kroner hver time", i Verdens Gang, Oslo, 22. september 1976. Anslagene varierer, og en libanesiske etterretningsrapport fra juni 1975 oppgir at Kataib kontrollerte 8000 væpnede menn, mens Ahrar hadde omtrent halvparten av dette. Badran, Tony: "Lebanon's Militia Wars", i Rubin, Barry (red.): *Lebanon: Liberation, Conflict and Consensus*, New York: Palgrave-Macmillan, 2009, s. 35–62, på s. 38–39.
- 31 Intervju med Joseph Abou Khalil, Beirut, 18. januar 2011. Først da det yngre lederskapet i Styrkene, og da spesielt Bashir Jumayil, etter hvert tok også en politisk lederrolle, ble båndene til Israel mer håndfaste og tydelige.
- 32 An-Nahar, 25. juni 1976.
- 33 Farsoun 1976, s. 17.
- 34 Innenriksminister, visestatsminister, forsvarsminister og utenriksminister. Bustros, Gabriel M.: *Who's Who in Lebanon 1980–1981*. Beirut: Publitec Publications, 1980, s. 132.
- 35 "Statement by Lebanese Prime Minister Rachid Karamé Asking Syria to Withdraw its Forces from Lebanon", Beirut, 19. juni 1976, i *Journal of Palestine Studies*, vol. 6, nr. 1, 1976, s. 171.
- 36 "Al-jabha al-lubnaniyya tabda khalwatha al-yowm" [Den libanesiske fronten begynner sin konklave i dag], i An-Nahar, Beirut, 21. januar 1977.
- 37 Intervju med Joseph Abou Khalil, Beirut, 18. januar 2011. Om Kataib som maktfaktor, se for eksempel Khalaf, Tewfik: "The Phalange and the Maronite Community", i Owen, Roger (red.): *Essays on the Crisis in Lebanon*, London: Ithaca Press, 1976, s. 43–57; Stoakes, Frank: "The Supervigilantes: The Lebanese Kataeb Party as a Builder, Surrogate and Defender of the State", i *Middle Eastern Studies*, vol. 11, nr. 3, 1975, s. 215–36.
- 38 Kuderna, Michael: *Christliche Gruppen im Libanon: Kampf um Ideologie und Herrschaft in einer unfertigen Nation*. Wiesbaden: F. Steiner, 1983, s. 151. Jeg bruker her det franske navnet Front du Nord for å unngå forveksling med Den libanesiske fronten.
- 39 An-Nahar, 21. januar 1977.
- 40 Intervju med Salah Honein, Beirut, 11. januar 2011.
- 41 "Bayan al-khalwa" [Erklæring fra konklaven], i An-Nahar, Beirut, 24. januar 1977.
- 42 "Al-jabha al-lubnaniyya qarrarat fi khalwatha insha 'tajammu lubnani shamil wa muwahhadan'" [Den libanesiske Fronten bestemte på sin konklave å opprette en «omfattende og enhetlig libanesiske forsamling»], i An-Nahar, Beirut, 24. januar 1977.
- 43 "Fi tahlil liiaalaqat al-jabha al-lubnaniyya bil-ahd" [Analyse av Den libanesiske frontens forhold til pekten], i An-Nahar, Beirut, 17. april 1977.
- 44 "Hoss rassure les sociétés étrangères: 'La guerre est finie'", i *L'Orient-Le Jour*, Beirut, 26. januar 1977.
- 45 "Al-jabha al-lubnaniyya aradat ala sarkis milafan hafilan bi mawadi dakhiliyya wa kharijiyya" [Den libanesiske fronten presenterte en mappe full av interne og eksterne saker til Sarkis], i An-Nahar, Beirut, 9. februar 1977.
- 46 Ibid.; "Al-jabha al-lubnaniyya tajtama arba saat" [Den libanesiske fronten har møte i fire timer], i An-Nahar, Beirut, 27. mars 1977; "Shamun lil-jabha al-lubnaniyya: sarkis abluhni an ad-dhawahir mushajia walakin yajbu an nantadhir an-nataij" [Shamun til Den libanesiske fronten: Sarkis fortalte meg at fremgangen er lovende, men at vi må avvente resultatene], i An-Nahar, Beirut, 21. juli 1977.
- 47 Kliot, Nurit: "The Territorial Disintegration of a State: The

- Case of Lebanon", Occasional Paper Series, nr. 30. Durham: University of Durham, Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 1986, s. 21.
- 48 "Al-jabha al-lubnaniyya taqatu faja khalwat ihdin wa taqada ijtimaa istithnaian li-muwajaha wada as-shuf" [Den libanesiske fronten avbryter Ehden-konklaven, og holder et krisemøte for å diskutere utviklingen i Shuf], i An-Nahar, Beirut, 26. august 1977.
- 49 Intervju med Joseph Abou Khalil, Beirut, 18. januar 2011.
- 50 "Al-lajna al-maliyya al-mushtaraka" [Felleskomiteen for finans], pressemelding, Den libanesiske fronten, Beirut, 3. januar 1978.
- 51 Zagorin, Adam: "A House Divided" i Foreign Affairs, nr. 48, 1982, s. 111–21, på s. 117.
- 52 "Al-jabha al-lubnaniyya salamat mudhakiratiha li-waziri kharijiyya amrika wa faransa" [Den libanesiske fronten leverte sitt notat til den amerikanske og franske utenriksministeren], i An-Nahar, Beirut, 19. februar 1977; "(Uleselig tittel)" i An-Nahar, Beirut, 12. august 1977; "Nida al-jabha al-lubnaniyya ila al-muluk wal-umara wal-ruasa" [Den libanesiske frontens appell til kongene, prinsene og presidentene], i An-Nahar, Beirut, 8. april 1977.
- 53 "Gemayel réclame la répartition des Palestiniens dans les pays arabes" i L'Orient-Le Jour, Beirut, 8. februar 1977; An-Nahar, 24. januar 1977.
- 54 "Al-jabha al-lubnaniyya tadou al-jamea al-arabiyya ila tahammul masouliatuha" [Den libanesiske fronten oppfordrer Den arabiske liga til å ta ansvar], i An-Nahar, Beirut, 28. mai 1977.
- 55 An-Nahar, 26. august 1977; "Al-jabha al-lubnaniyya istamat ila qadiat quwatha wa naqashat mawdua as-sigha wa inhat khalwataha" [Den libanesiske fronten lyttet til lederskapet for styrkene, diskuterte rammeverket, og avsluttet sin konklave], i An-Nahar, Beirut, 27. august 1977.
- 56 An-Nahar, 27. august 1977.
- 57 "Bayan al-jabha al-lubnaniyya an khalwat ihdin" [Den libanesiske frontens uttalelse om Ihdin-konklaven], i An-Nahar, Beirut, 28. august 1977.
- 58 "Ijtima musaraha tawil fi babda" [Et langt og oppriktig møte i Babda], i An-Nahar, Beirut, 31. august 1977.
- 59 "Khalwat zgharta badaat bi-murajaa hisab wa takhtimma al-yowm bi-bayan" [Zgharta-konklaven begynte med egenevaluering, og vil avslutte med en uttalelse idag], i An-Nahar, Beirut, 22. januar 1978; "Al-jabha al-lubnaniyya tuqarru fi khalwat zgharta nidhamaha ad-dakhili" [Den libanesiske fronten fastsetter sitt interne reglement på Zgharta-konklaven], i An-Nahar, Beirut, 23. januar 1978.
- 60 Hanf 1993, s. 235.
- 61 "Al-jabha al-lubnaniyya: waqf an-nar ghayr kafin wal-khattar yubqa ma lam yutimma al-insihab" [Den libanesiske fronten: våpenhvilen er utilstrekkelig, og faren vedvarer dersom det ikke blir tilbaketrekking], i An-Nahar, Beirut, 30. september 1977.
- 62 Sharbil Qassis, Kamil Shamun, Pierre Jumayil og Suleiman Franjiya.
- 63 "An-nidham ad-dakhili lil-jabha al-lubnaniyya" [Det interne reglementet for Den libanesiske fronten], i An-Nahar, Beirut, 23. januar 1978.
- 64 "Al-jabha al-lubnaniyya tantakhibu shamun raisan li-arba sanawat" [Den libanesiske fronten velger Shamun til president for fire år], i An-Nahar, Beirut, 2. februar 1978.
- 65 Intervju med Elias Karamé, Oslo, 20. september 2010.
- 66 Intervju med Salah Honein, Beirut, 11. januar 2011; An-Nahar, 22. januar 1978; An-Nahar, 23. januar 1978.
- 67 Intervju med Elias Karamé, Oslo, 20. september 2010; "Al-jabha al-lubnaniyya" [Den libanesiske fronten], pressemelding, Felleskomiteen for finans, Beirut, 11. mai 1978.
- 68 "Al-jabha al-lubnaniyya lam tatakhidhu muqarrarat fi ghayab franjiyya" [Den libanesiske fronten tok ingen avgjørelser i Franjiyyas fravær], i An-Nahar, Beirut, 3. mai 1978; "Al-jabha al-lubnaniyya ijtamat lil-marra at-thalitha fi ghayab franjiyya" [Den libanesiske fronten møttes for tredje gang i Franjiyyas fravær], i An-Nahar, Beirut, 10. mai 1978.
- 69 Hanf 1993, s. 235.
- 70 Ibid., s. 235–36.
- 71 "Tansiq amni midani bayn al-kataib wal-ahrar fi kisrawan" [Sikkerhetssamarbeid mellom Kataib og Ahrar i Kisrawan], i Al-Ammal, Beirut, 4. juni 1978.
- 72 Hanf 1993, s. 235–37.
- 73 Ibid., s. 239–40.
- 74 Se for eksempel Harik, Judith P.: "Change and Continuity among the Lebanese Druze Community: The Civil Administration of the Mountains, 1983–90", i Middle Eastern Studies, vol. 29, nr. 3, 1993, s. 377–98; Harik 1994.